

2284

3763

9W

Կ ԴԵԿՏԱՐՈՎ

Բ Ո Ռ Ը
ՅԵՎ ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ
Դ Ե Մ

619

Դ-32

ՊԵՏՂՐԱՏ

1933

ՅԵՐԵՎԱՆ

619
7-32

30 JUL 2010

Կ. ԴԵԿՏԱՐՈՎ

Բ Ո Ռ Ը
ՅԵՎ. ՊԱՅՔԱՐԸ ՆՐԱ ԴԵՄ

18760

ՊԵՏՏՐԱՏ

1933

ՅԵՐԵՎԱՆ

012 APR 2013

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ներկայումս մեր գյուղատնտեսության
հիմնական խնդիրն է՝ սոցիալիստական անաս-
նաբուծության համար ստեղծել առողջ պայ-
մաններ:

Այդ կապակցությամբ սուր կերպով դուր-
սվում է կենդանական հումքի հարցը, վորը
գործածվում է կաշու և կաթնամսային արդ-
յունաբերության մեջ:

Անասնաբուծության լուրջ վնասատու-
ներ համարվում են խոշոր յեղջյուրավոր
անասնի և յեղջերվի կաշու բոռերը: Վերջին-
ներս ամեն տարի միլիոններով վնասներ են
հասցնում սոցիալիստական անասնաբուծու-
թյանը, դառնալով նրա պատուհասը: Բոռի
վնասները Խ.Ս.Հ.Մ.-ում տարեկան հաշվում
են ավելի քան 130 միլիոն ռուբլի: Դրանից
67 միլիոնը կորցնում է կաշու արդյունաբերու-
թյունը, 45-միլիոնը՝ կաթնեղենինը և 20
միլիոնը՝ մսինը:

Այստեղից պարզ է, վոր Խ.Ս.Հ.Մ համար
մասսայական պայքարը բոռի դեմ տնտեսական
ահադին նպանակություն ունի: Յեթե պայքարի
համապատասխան միջոցներ ձեռք առնվեն բոռի
դեմ, ապա կորուստները չստ չնչին չափերի
կհասնեն:

Հաշվի առնելով այս ամենը, ամեն մի
խորհատնեսություն և կոլտնտեսություն
(պայքարին մասնակից դարձնելով նաև մեծա-

34947.12

տընտեսատերերին) պետք է կազմակերպված ձեռնարկէն բոռի դեմ պայքար մղելու միջոցառումներին:

Այս կամպայանիայի հաջող իրացումը չափաքան կապ ունի գործի լավ կազմակերպման հետ:

Ներկա տարում, ինչպես նաև մոտակա տարիներում սոցիալիստական սեկտորի բոլոր տնտեսություններում անխտիր նախատեսվում է պլանային արտադրական միջոցառումներ կիրառել բոռի դեմ: Բայց այդպիսի միջոցառումները հնարավոր են միայն լայն հասարկության աջակցութեամբ:

Վերջինս պետք է խմանա, թե ինչ բան է բոռը, ինչ վնասներ է պատճառում և ինչպես պետք է պայքարել նրա դեմ:

Բոռի դեմ պայքար մղելու մասին հանրամատչելի գրականության պահանջը այնքան մեծ է, վոր 1930 թվին լույս տեսած այս դիրքը բոլորովին սպառվել է և այժմ վերահրատարակվում է:

Նկատի առնելով, վոր այս գրքույկը նախատեսված է խորհրդային տնտեսականների, կոլտընտեսականների և մենաշխատանքի լայն մասսաների համար, աշխատել եմ մատչելի լեզվով շարադրել բոռի դեմ պայքարելու բոլոր գիտելիքները: Բայց միևնույն ժամանակ գրքույկը գիտական է այն չափով, վոր կարող է պետք գալ նաև գյուղական ակտիվին և տնտեսափարներին:

ԻՆՉ ՊԵՏՔ Ե ԳԻՏԵՆԱԼ ԲՈՌԻ ՄԱՍԻՆ

Բոռը— գյուղատնտեսության պատուհան է: Նա մեծ տանջանքներ է պատճառում անասուններին՝ մասնավորապես կովերին, յեղջերուներին, ձիերին և վոջխարներին: Բոռը խոշոր վնաս է հասցնում գյուղատնտեսությանը: Նա արժեքազրկում է (կենդանիների) կաշին, պակասեցնում է կաթը և վատթարացնում է միսը:

Այժմ բանվորն ու կոլտնտեսականը կառուցում են իրենց պրոլետարական պետությունը: Նրանք են իրենց յերկրի տերն ու տնորենը, նոր կյանքի կառուցողները:

Այժմ հարկավոր է պայքարել բարելավելու, առողջացնելու գյուղատնտեսությունն ու անասնաբուծությունը:

Կաշու արդյունաբերության գիտական հիմնարկների սկզբնական ավյալներով պետությունը միայն բոռի թրթուրներից վնասված կաշուց կորցնում է մոտ 67 միլիոն ռուբլի: Վնասված կովերն ամենաառատ կաթնատվութայն միջոցին՝ մարտ, ապրիլ և մայիս ամիսներին կիսով չափ պակաս կաթ են տալիս: Պակաս վնասներ չի կրում պետությունը նաև մսից: Սովորաբար վնասված կովերի միսն ավելի նիհար է լինում: Մեջքի մասի յերեսը սառած—թարախակալված է լինում, վորը մորթելիս դեն են գցում:

Հիշենք ձիերի և վոջխարների բոռից առա-

Ջացած գանազան հիվանդությունները: Հիշենք հյուսիսի յեղջերուներին, վորոնք չափազանց տանջվում են բոռերից: Հետևանքը լինում է հսկայական մնաս: Այս ամենը պետք է լավ խմանան ամեն մի գյուղացի և գեղջիկուհի:

Հարկավոր է հիշել, վոր մորթած կովի կամ յեղի կաշին, յեթե յերկու յերեք անցք ունի, հաշվվում է յերկրորդ տեսակի, այսինքն՝ զնահատվում է 15⁰/₀ պակաս. նա անցքեր ունի մեջքի մասում, այսինքն՝ կաշու ամենագլխավոր տեղում: Յեթե առաջին տեսակի միջակ (առանց անցքերի) կաշին 20 ուրլի արժե. ապա անցքերովը զնահատվում է 17 ուրլի: Իսկ յեթե կաշին մինչև 6-7 անցք ունի մորթու մի քառորդի վրա, վորոնցից չորսը վողնաչարի վրա, այդպիսի մորթին անպետք է համարվում: Նա հաշվվում է յերրորդ տեսակի կաշի-35⁰/₀ եթան առաջին տեսակից, այսինքն՝ 13 ուրլի: Իսկ յեթե 7-ից ավելի ճեղքվածքներ ունի, այդպիսի կաշին հաշվվում է չորրորդ տեսակի, 60⁰/₀ցած, քան առաջին տեսակը, այսինքն՝ 8 ուրլի:

Յեթե անասունները մորթվում են աշնանը, ապա մորթին ճեղքվածքներ չունի. դրանք կաշվել են: Բայց հենց վոր սկսում են մորթին մշակել, իսկույն միացնող հյուսվածքներն ընկնում են և կաշին ստացվում է ծակերով: Այդ պատճառով ել աշնան մորթվածների կաշու տեսակները հաշվի չեն առնում:

Նույնը պետք է ասել կաթի նկատմամբ:

Կաթնագործարանին յուղ պատրաստելու համար կաթը հանձնելիս, առողջ կովից ստանալիք 20 կիլոգրամի փոխարեն բոռից մնասված կովերից ստանում ենք միայն 10 կիլոգրամ:

Կովերն ամառը բոռերից փախչում են արտատեղից: Նրանք ամբողջ որը քաղցած մնում են փարախում, ջրում կամ սովերի տակ:

Խ.Ս.Հ.Մ.-ում շատ քիչ վայրեր կան, վորտեղ բոռ չկա: Բոռն ապրում է մեր Միության համարյա բոլոր մասերում: Կենտրոնական մասում, Հյուսիսային Կովկասում, Անդրկովկասում, Ուկրաինայում, Կազակստանում և այլն, անտառային վայրերում, տափաստաններում և նույնիսկ հեռու հյուսիսում, չնայած նրա դժման կլիմային:

Բոռը տարածված է նաև արտասահմանյան բազմաթիվ յերկրներում: Վերջին տարիներում այնտեղ համառ կոխվ են մղում բոռի դեմ:

Այս բոլորը պետք է հիշել, վորպեսզի պարզ պատկերացնենք բոռի պատճառած հսկայական մնասները: Այժմ անցնենք բուն հիվանդության և նրա պարագիտ-բոռի նկարագրությանը:

ԲՈՌԸ ՊԱՏՐԱՍ Ե ԼՈՒՅՍ ԱՇՆԱՐՀ ԳԱԼՈՒ

Բոռը մի խսկական պարագիտ է, այսինքն՝ միջատ, վորն իր ամբողջ կյանքում ապրում է ի հաշիվ մի ուրիշ կենդանի որդանիցմի:

Բոռը մոտ տաս-տասնըմեկ ումիս ապրում

ե մեր ընտանի կենդանիները որդանիզմում: Նա անվում ե մարմնի հյուսթերով՝ ցավ ու վնաս պատճառելով կենդանիներին: Միայն շատ չընչին շրջան նա ապրում ե կենդանու որդանիզմից դուրս: Կենդանու մարմնի մեջ բոլոր թրթուրի կերպարանք ունի: Մարմնից դուրս գալով, դառնում ե մի մեծ ճանճ: Թե իբրև թրթուր ե թե իբրև ճանճ բոլն ապրում ե ընդամենը մի տարի:

Գալիս ե դարուներ: Ձյուներ հալչում ե. յե-րևում ե առաջին կանաչը: Ամեն ինչ ձգտում ե գեպի արևը, ջերմությունը, ողը: Հենց այդ ժամանակ ել պարադիտները՝ բոռի թրթուրնե-րը, մինչ այդ կենդանու կովի կամ յեղջերվի մարմնի մեջ ապրելով, դուրս են գալիս՝ կաշին ծակելով: Այդ ծակերն անվանում են ուռեցք, կոշտեր, վորոշ տեղերում խիլեր: Վնասված կա-չու վրա դրանց անվանում են վորդուներ, իսկ կաշին վորդնած: Վորոշ տեղերում նրանց ան-վանում են «մոզ»: Յերբ կովը նրանցից փախ-չում ե, ասում են՝ կովը «մոզ ե ընկել»:

Թրթուրը (վորդը) գտնվելով բաց վերջի մեջ, պատրաստ ե գետին ընկնելու: Այդ թըր-թուրն ապրում ե իր զարգացման հինգերորդ շրջանը: Այստեղից ել հետևենք բոռի կյանքի զարգացմանը:

Գարնանը թրթուրները հասնում են իրենց լիակատար զարգացման կենդանու մեջքի ե կողի մաշկերի հյուսվածքներում: Նրանց նուրբ, թափանցիկ թաղանթը հաստանում ե

պնդանում ե, իսկ շնչանցքերը՝ սևանում: Թըր-թուրը, վորդի կերպարանք ունենալով, ավելի ու ավելի յե կարճանում ե հաստանում: Նրա յերկարությունը հասնում ե 28-30 միլիմետրի, ընդունում ե անկանոն գլանի ձև: Տափակ փո-րը ե ուռուցիկ մեջքը բաց դեղնավուն գյուն ու-նեն: Թրթուրը բաղկացած ե մի շարք ողակաձև մասնիկներից (սիզմենտներից), ծածկված խի-տինային փշիկներով: Այս վիճակում թրթուրն ապրում ե 35-45 օր: Վերին ողակի ծայրին գտնվում ե մի անցք վարի մասում (տես նկ. 1-Թրթուրը):

Որեցօր թրթուրը դառնում ե ավելի ու ա-վելի շարժուն: Նրա հետևի անդամիկները (սիզմենտները) շարժվում են գեպի վերքի բե-րանը: Այդ շարժումներն անցքի ծայրերը մաք-րում են թարախից ե թարախի մի մասը դուրս ե հոսում: Կենդանու մորթու անցքը հետզհետե լայնանում ե: Թրթուրը գանդադորեն հարթե-լով իր ճանապարհը, դուրս ե գալիս մարմնից կաչու վրա ե ընկնում գետին: Մեծ քանակու-թյամբ թրթուրներ գետին ընկնում են առա-վոտներն արոտատեղերում, դիշերները միայն բշերն են գետին ընկնում: Վայր ընկած թըր-թուրները կարճում են իրենց անդամիկները, մերթ կծկվելով, մերթ ձգվելով: Նրանք սողում են գեպի մի հարժար տեղ: Միջանիսը մտնում են գետնի, աղբի, հարդի մեջ, վորոնելով քառ-վերտ տեղ: Այնտեղ մի քանի ժամից հետո նը-րանք հանգստանում են: Նրանց թաղանթը պըն-

դանում, սեանում է: Այդ դրության մեջ նրանք մնում են 1-12 օր և պատրաստվում են հարսնյակի վերածվելու (տես նկ. 2.):

Հարսնյակ վիճակում թրթուրներն ապրում են 30-60 օր: Այս դրության մեջ նրանք սննդի կարիք չեն զգում: Նրանց արտաքին թաղանթն աստիճանաբար խորշոմում (կնճռոտում), պնդանում է: Նրա ներսում զարգանում է հասուն միջատը՝ հասուն բոռը, եղ կամ արու:

Տաք յեղանակին միջատներն ավելի շատ են դուրս գալիս: Բոլոր հարսնյակներից չե, վոր առաջանում են հասուն ճանճեր: Մեծ մասը վոչնչանում է խոնավ յեղանակին, թռչունների կեր դառնում և այլն: Միայն չնչին տոկոսն և դառնում հասուն ճանճ:

ՀԱՍՈՒՆ ԲՈՌԸ

Հարսնյակն ունենում է մի ծածկոց, վորը հասունացած միջատը գլխով դեն է չալրտում: Հարսնյակից դուրս է գալիս հասուն թևավոր ճանճը. այսինքն՝ բոռը: Մի քանի րոպեից հետո բոռը ցամաքում է, փռում է իր թևերը և պատրաստ է թռչելու (տես նկ. 3.):

Բոռի յերկարությունն է 12-13 միլիմետր լայնությամբ բացած թևերով՝ 23-25 միլիմետր: Եզի յերկարությունը ձվադրով՝ 17 միլիմետր, գունը սև, դեղնանարնշապույն բծերով: Գլուխը ծածկված է սպիտակափուն մազերով վորը դեղնամոխրագույն է և ձգված: Նա լցված է սննդով, վոր բոռն ամբարնել էր կովի

մարմնի մեջ թրթուր յեղած միջոցին: Հասուն ճանճը, բոռը ապրում է առանց վորևե սննդի: Նա չունի նույնիսկ բերնի անցք: Մարմինը՝

Նկ. 1-ա— Բոռի քրթուրը 5-յդ ստադիայում: Ե—Բոռի ձվիցը կովի մազի վրա ժ—Հասուն ճանճ սգ Ե—Հարսնյակ:

մեծ գլխով, յերկու թևերով, ծածկված է կարճ թավ մազերով: Արուն փոքր է եզից:

Բոռը հարսնյակից դուրս գալուց մի քանի ժամ անց փորոնում է հակառակ սեռի իր նմաններին և բեղմնավորվում: Դրանից հետո արդեն եզը յերկու կամ յերեք ժամից հետո ընդունակ է ձու դնելու: Պայծառ, արև, տաք յեղանակին եզը ձու յե ածում հենց նույն կամ հետևյալ օրը:

Դրա համար եզերը թռչում են դեպի կովերը, նրանց մոտ իջնում են գետին՝ մոտենալով կենդանուն փոքրիկ թռիչքներով, վոս-

տյունների ձևով: Յերբեմն ուղղակի նստում են վոտքին, պճեղի կամ ծնկան շուրջը: Դուրս ցցելով ձվադիրը, բոռը նրանով բռնում է մազը և վրան դնում ձվերը: Յերբեմն եզը թռչկոտում է դեպի պառկած կովը և ձու յե դնում յետևի վոտների, պճեղի մոտ, կարճ մազերին: Յեթե կովերը կանգնած չեն իրենց տեղում, այլ ման են գալիս, բոռի եզերը թռչում են նրանց շուրջը գետնի յեզերքով: Հարմար մոմենտին նրանք նստում են յետևի վոտքի ծնկան շուրջը և ձու դնում: Կովերը, նկատելով բոռի ներկայությունը, հաճախ վոտնահարում են, քացի յեն տալիս: Բոռը բարձրանում է և նորից հետապնդում: Յեթե բոռի եզին չի հաջողվում իր ուղած տեղը ձու դնել, նստում է առաջին վոտներին փորին կամ կողերին և հենց այնտեղ ել ձու յե դնում: Ձու դնելը շատ արագ է կատարվում, մի րոպեյում դնում է 30-40 ձու: Ձվերը դնում են կանոնավոր շարքերով, մի քանի հատ ամեն մի մազին: Յերբեմն ամեն մի մազին դնում են մի ձու:

Եզն իր սեռական հասունություն ամբողջ ընթացքում կարող է դնել մինչև 550 ձու: Ամենից շատ ձու ածում են տաք, արև որերին: Ընդհակառակը, մառախլապատ, խոնավ և ցուրտ որերին նրանք հաղվադեպ են ձու դնում: Քամի որերին նույնպես եզը ձու չի դնում: Սեռական հասունություն չըջանը, այսինքն՝ հասուն ճանճի, բոռի կյանքը շատ յերկար չէ՝ 25 որից վաղ ավել: Դրանից հետո իր գործն ա-

վարտելով, ձու դնելով, շարունակելով իր սերունդը, բոռ-ճանճը սատկում է:

Բոռի հասունանալու շրջանը, հասուն միջատների կյանքը ձու դնելը կախված է ամառվա տեղությունից և տեղական կլիմայական պայմաններից: Որինակ՝ Հյուսիսային Կովկասում հասուն բոռերը յերևան են գալիս մայիսի կեսին և շարունակում են թռչել մինչև ոգոստոսի 15-ը, նույնիսկ մինչև սեպտեմբերի 1-ը: Ուրալի միջին մասերում, Կազակստանում նրանք յերևան են գալիս հունիսի սկզբներին և շարունակում են թռչել մինչև ոգոստոսի վերջը և այլն:

Հետևենք, թե ինչ է կատարվում ձու դրնելուց հետո:

ՊԱՐԱԶԻՏԻ ԹՐԹՈՒՐԸ ԿՆՆՊԱՆՈՒ ՄԱՐՄՆԻ ՄԵՁ

Ձվերը՝ լույց դեղնադույն են փայլուն յերեսով: Նրանց ձևը ցույց է տրված 1 նկարում: Նրանք փոքր ինչ լայն են հիմքում: Ձվերի միջին յերկարությունը յերեք քառորդ միլիմետր է: Լայնությունը՝ քառորդ միլիմետր է: Ձվերը հասարակ աչքով հաղիվ նկատելի յեն և լավ նկատելի յեն խոշորացույց ապակով: Ձվերը զրված են լինում կույտերով կամ մեկ-մեկ մազի վրա: 2-6 որից հետո (նայած ջերմությանը) ձվից առաջանում է փոքրիկ թրթուր: Մազի վրայով նա սողում է դեպի կաշին և նրա մեջ խցկվում: Այն տեղից, վոր թրթուրը ծակում է կաշին, արնաջուր է հոսում: Մի քանի որվա

ընթացքում այստեղ մնում ե խոցի և սպիի տեղը: Թրթուրի մեծությունն այդ ժամանակ ձվից մի քիչ փոքր ե: Թրթուրը բաց մոխրա-
գույն ե, յերկարավուն, կազմված ե անդամիկ-
ներից, խիտ ծածկված փշերով (դրանց կարելի
յե տեսնել մանրադիտակով), ունենում են
յերեք անցքեր՝ պաշտպանված յերկու յերեք
մեծ փշերով և բերնի անցք՝ յերկու առանցքով
դեպի դուրս ծոված: Բերնում գտնվում ե մեծ
ծուռ ատամ, վորը բերնի յերկու կզակներից
դուրս ցցված ե լինում:

Առաջ կարծում եյին, թե Թրթուրները
մտնում են կովի մարմնի մեջ բերնի միջով:
Կարծում եյին, թե կովն իրեն լիզելով,
լիզելով վերցնում ե Թրթուրները մազից: Կար-
ծում եյին նաև, թե կովը կերի հետ կույ ե
տալիս Թրթուրը կամ ձուռն: Սակայն այժմ
այդ հարցով զբաղված գերմանական և ամե-
րիկական գիտնականներն ապացուցել են,
վոր Թրթուրները կովի մարմնի մեջ մտնում
են վոչ թե բերնի անցքից, այլ կաշու միջով:
Լավ գիշնված Թրթուրը մազի վրայով սողում
ե դեպի կաշին և մազի հիմքում սկսում ե բեր-
նով ծակել կաշին: Նա աստիճանաբար խորա-
նում ե և մի յերկու ժամ աշխատանքից հետո
արդեն անցնում ե կաշվի տակը: Կյանքի այս
մոմենտը բավական դժվար ե Թրթուրի հա-
մար: Թրթուրների մեծագույն մասը կորչում
ե՝ անկարող լինելով անցնել պինդ, հաստ կաշ-
վի տակ: Ընդհակառակը՝ Թույլ, նուրբ կաշի

ունեցող կենդանիների մոտ քիչ Թրթուրներ են
կորչում: Անցնելով կաշվի տակ, Թրթուրները
զարգանում են և վերջավորություններից անց-
նում դեպի մարմնի վերն ու առաջը: Հետևան-
քը այն ե լինում, վոր Թրթուրները հասնում են
կոկորդին, վորկորին, այդ որդանների
հյուսվածքներին և պարանոցի մկաններին:
Այստեղ կենդանու պարանոցի մասերում նրանք
յերկար են ապրում, մաշկափոխ լինում և անց-
նում յերկրորդ շրջանը:

Թրթուրը յերկրորդ շրջանում ունի 3-13
միլլիմետր յերկարություն, գլանի ձև, թեթև
սրված ծայրերում-ծածկված փշաթաղանթով:

Մի քանի ամսից հետո Թրթուրը յերկրորդ
շրջանից անցնում ե յերրորդ շրջանը:

Այդ շրջանում Թրթուրը յերբեմն գտնվում
ե կոկորդում, հենց մեջքին անցնելու նախոր-
յակին: Յերկարությունը 12-16 միլլիմետր ե,
լայնությունը՝ մոտ յերեք: Փշեր ունի միայն
բերանի մոտ:

Թրթուրն ուղղում ե իր ընթացքը դեպի
մեջքը: Կոկորդից շարժվում ե կրծքավանդակի
վրայով, կողոսկրերի մոտով ներսից դեպի
մեջքը: Այս ճանապարհը Թրթուրը կատարում
ե հունվարին և փետրվարին, յերբեմն նաև
մարտին: Հասնելով մեջքի մաշկի միացնող
հյուսվածքին, Թրթուրն ընտրում ե մի հար-
մար տեղ և կանգ առնում: Թրթուրի կանգ ա-
ռած տեղում իսկույն ևեթ առաջ ե գալիս մաշ-
կի միացնող հյուսվածքի բորբոքում (ուռուց-

քով և ցավով) : Դրսում գոյանում ե խիլ ա-
ղավնու ձվի չափ կամ նրանից ել մեծ : Մի յեր-
կու յերեք որից հետո թրթուրները ծակում են
կաշին ուռուցքի կենտրոնում և ուռուցքը փոքր
ինչ իջնում ե : Մեջքի կաշին ծակելով, թրթուրն
անմիջապես փոխում ե մաշկը, այսինքն՝ իր
զարգացման յերրորդ շրջանից անցնում ե չոր-
րորդը : Այս շրջանը տևում ե վոչ ավելի, քան
8 օր : Մաշկափոխության միջոցին նա թաղան-
թը դեն ե գցում, մնում ե կաշու տակ :

Այս շրջանում թրթուրն ունի 13-18 միլի-
մետր յերկարություն և 3-6 միլիմետր լայնու-
նություն : Մարմնի յետևի մասում նա բաժա-
կանաչափ սրվում ե : Սիգմենտներ (անդամիկ-
ները) թվով 2-ից միջև 9, ունենում են սուր
փչեր :

Կաշու տակ, վորտեղ գտնվում ե թրթուրը,
առաջ ե գալիս տեղական բորբոքում : Դոյա-
նում ե նոր միացնող հյուսվածք, վորը շրջա-
պատում ե թրթուրին վորպես պատյան կամ
տոպրակ : Այստեղ թրթուրը մնում ե մինչև
նրա մարմնից դուրս գալը : Հաճախ թրթ-
ուրը լինում ե հորիզոնական դրության
մեջ, այսինքն կաշու յերկարությամբ և
չատ հազվադեպ ուղղահայաց դիրքով,
կաշու կտրվածքով, լայնությամբ : Բայց
անհրաժեշտաբար միշտ յետևի ծայրը,
չնչանցքներն ուղղված են դեպի անցքը : Թրթ-
ուրը շարունակ մաքրում ե անցքը, վորպեսզի
ադ խաղա չնշառության համար : Թրթուրի

կյանքի տևողությունը չորրորդ շրջանում
հասնում ե միջին թվով 25-27 օրվա : Այնուհե-
տև թրթուրը նորից յենթարկվում ե մաշկա-
փոխության : Նրա թաղանթը դեն ե ձգվում և
մնում ե պատյանի մեջ : Թրթուրն անցնում ե
հինգերորդ շրջանը, վորի մասին արդեն մենք
սկզբում խոսել ենք :

Այստեղից պարզ յերևում ե, թե ինչ բարդ
ճանապարհ ե անցնում բոռ-ճանճը : Վորպեսզի
պայքարենք վնասատու պարազիտի դեմ, հար-
կավոր ե ծանոթ լինել, ճանաչել նրա կյանքը :
Այդ դեպքում միայն հաջողությունն ապահով-
ված ե :

ԿՈՎԻ ԲՈՌԻ ՎՆԱՍՐ

Հասուն բոռը ձու դնելիս ցավ ե պատճա-
ռում կենդանուն : Մարմնի մեջ յեղած թրթուր-
ները դրդիւ են առաջացնում :

Փախչելով հասուն միջատներից, կենդանին
հաճախ քաղցած ե մնում : Արտատեղից անա-
սունը փախչում ե դեպի ջուրը կամ սափերոտ
տեղ, վորտեղ անց ե կացնում ամառվա յերկար
օրը : Արդյունքը լինում ե այն, վոր կաթը պա-
կասում ե, ինքը նիհարում ե : Բավական ե մի
յերկու եզրու մոտենան նախիրին և հարձակվեն
կովի վրա, վոր կովը սարսափի, սարսափն անց-
նի մյուս կովերին : Ամբողջ նախիրը սարսափով
բռնված փախչում ե առանց հեռանալու : Այդ
հողի վրա անասունները հաճախ վնասված քներ
են ստանում :

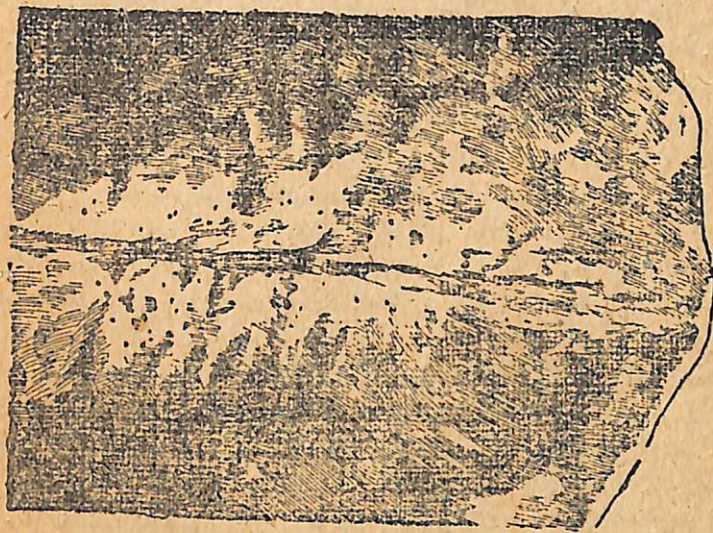
37947.14

Յեղեղ են դեպքեր, յերբ կովերը զառիվայրից գլորվել, մահացել կամ խեղդվել են: Բավական տարածութիւն անցնելով, քաւի ու քրտինքի մեջ, փրփուրը բերանին հարձակվում են ջրի վրա և չափից դուրս խմում: Պաղեցնում են մարմինը և մրսելով հիվանդութիւններ ստանում: Բոլոր այդ անհանգիստ դրութիւնը գյուղացիներն անվանում են «մող ընկնել»:

Աշխատելով շրջաններում, յես հաճախ լսել եմ գյուղացիներից թե բոռի թրթուրը լինում եմիայն լղար կովերի վրա: Դա ճիշտ եմասամբ: Իսկապես լղար կովերի կաշին թույլ է: Չփից դուրս յեկած թրթուրները հեշտությամբ անցնում են թույլ կաշուց, քիչ մասն է փոչնչանում, հետեւաբար ավելի խիստ են վարակում կովին:

Ներս մտած թրթուրներն ել ավելի քիչ դիմադրութեան են հանդիպում լղար կովերի մարմնում: Դրա համար ել թրթուրների մեծ մասն աշտեղ ապրում է: Այնուամենայնիվ ինչ չաղության, տեսակի ու ցեղի յել լինի կովը, պետք է ամպայման լղարի, յեթե բոռը չատձու եւ ածել նրա վրա: Ընդհակառակը՝ պետք ե ընդունել, վոր բոռի թրթուրները քայքայում են կովին. գտնվելով կենդանու մեջ, անհանգստութիւն են պատճառում, դրգռում են և բորբոքում մարմնի վորոշ մասերը: Մնվելով մարմնի հյուսիսից, նրանք իրենց արտաթորութիւններով վարակում են կենդանու վորջ որգանիզմը: Գտնվելով կաշու տակ, մեջքի վրա.

թրթուրներն առաջացնում են ամբողջ վորդնաշարի բորբոքում և նյարդային համակարգութեան խանգարում: Կաշու անցքը բաց անելուն հետեւում է թարախակալումը: Այդ թարախը մասամբ ծծվում է մարմնի մեջ և թունավորում նրան, սաստկացնելով կովերի նիհարութիւնը:

Նկ. 2. Բոռի անպետքացրած կաշին

վորքան շատ լինի մարմնի մեջ ձվերի քանակն, այնքան այս յերեւույթն ավելի խիստ կարտահայտվի: Բացի սրանից, թրթուրները փչացնում են կաշին և անպետքացնում (տես նկ. 2.):

ՁԻՈՒ ԲՈՌԸ

Ձիու հասուն բուր մի քիչ փոքր (12-14 մի լիմեար) և բարակ է յեղան բոռից: Փորը ծածկված է գորշ-դեղնադույն մազերով: Առաջի մասը խիստ ձգված է: Եզը թռչելով ձիու կողմը, կամաց կաշում է նրան և իր ձվերը կպցնում վոտքի, կողքի և մեջքի մազերին: Ձվերը կարելի չէ տեսնել հապարակ աչքով, և դրանց հաճախ անվանում են անիծ: Եզը կարող է մի սեղոնում մինչև 700 ձու դնել: Դրանցից 10-14 ուրում հասունանում է թրթուր-վորդը:

Ձին, ստամոքսով քորելով իր կաշին, բերանն է գցում ձվերը: Դրանցից դուրս են գալիս թրթուրներ: Այս թրթուրներն անցնում են ըստամոքսը, վորտեղ և ապրում են տարվա մեծ մասը: Հետևյալ գարնան և ամռան սկզբին թրթուրը ստամոքսից անցնում է դեպի աղիքները՝ ուղիղ աղիքը: Այստեղից նա կղկղանքների հետ դուրս է ընկնում: Թրթուրն առաջին շրջանում՝ 1 միլիմետր յերկարությամբ՝ ունի 13 ողակ, ծածկված սուր սուր փշերով ու կարթանման մազմզուկներով, վորոնց ոգնությամբ նա կաշում է ստամոքսի ձախ պատին, ծակում է նրա լորձային թաղանթը և առաջ բերում մինչև 3 միլիմետր խորության և 4 միլիմետր լայնության վերքեր:

Ձիու ստամոքսում թրթուրն իր զարգացման առաջին շրջանից անցնում է յերկրորդը, (տես նկ. 4. ստամոքսի պատը յերկրորդ շրջ-

ջանի թրթուրներով) ապա յերրորդը և վերջին շրջանը: Այս շրջանումն էլ ահա նա դուրս է գալիս ձիու աղիքից: Յերբեմն թրթուրները շատ-շատ են լինում: Նրանք ծածկում են ստամոքսի ամբողջ մասերը: Նրանց թիվը հասնում է հազարի և դեռ ավելի: Ստամոքսի մեջ թրթուրները սնվում են այն վերքերի թարախից, փոր հասցրել են հենց իրենք ստամոքսի լորձային թաղանթին: Ձիու ստամոքսում և նրա հյուսվածքի հաշվին նա իր համար ճարպ է

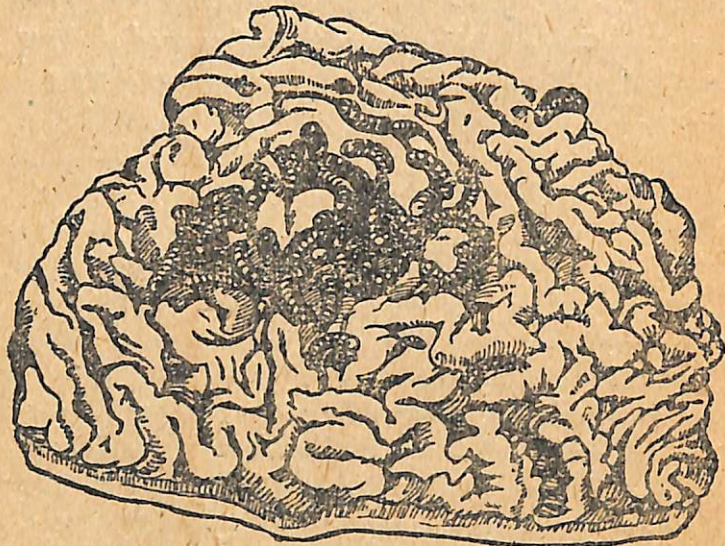

Նկ. 3. Ձիաբորի եզր

կուտակում: Այս ճարպով նա հասունացած ժամանակ ապրում է որդանիղմից դուրս: Հասուն թրթուրները թույլ կերպով են նստած ստամոքսի պատերին և աստիճանաբար դուրս են ընկնում սննդանյութերի հետ: Նրանք անցնում են աղիքով, յերբեմն կաշելով նրանց ժամանակավորապես: Այնուհետև կրկին պոկ են դալիս և դուրս թափվում: Թրթուրների դուրս գալը կատարվում է ապրիլին և ամբողջ ամառը: Նոր միջավայր ընկնելով, թրթուրները հարսնյականում են: Հարսնյակներից թևավորվելը կատարվում է 20-40 օրում: Բոլոր լի-

նում ե թե՛ մատաղ և թե՛ պառավ ձիերի մոտ:

Թրթուրները մեծ քանակությամբ լինելով ստամոքսի մեջ չափազանց վնասում են ձիերին: Նրանք առաջացնում են ախորժակի խանգարում, ձիերը մերթ քիչ են ուտում, մերթ չափ, լըարում են, մազը գզգզվում ե, հաճախ պառկում են ձախ կողմի վրա, յերբեմն հազում են:

Նկ. 4. Զիւ ստամոքսի պատերը, վորոնց վրա յերկում են հիարաւի բրբուրները.

Թրթուրներն ուտում են ստամոքսի պատերը, գոյացնում են փոքրիկ վերքեր, ուր ընկնում են միկրոբները: Այդ միկրոբներն ընկնելով ձիու արյան մեջ, առաջ են բերում ծանր վարակիչ հիվանդություններ և մահացնում նրանց: Թըր-

թուրները, վիրավորելով ձիու ստամոքսի լորձաթաղանթը, նպաստում են ստամոքսի թափախային խոցերի առաջացմանը: Յերկար մընալով ձիու ստամոքսում և աղիքներում, թըրթուրները հյուծում են նրան, առաջ բերում ստամոքսի և աղիքների քրոնիկական բորբոքում:

ՎՈՋԽԱՐՆԵՐԻ ԲՈՌԸ

Մեր Միության վոչխարաբուծության խոշորագույն պատուհասներից ե վոչխարի բոռը: Մի քանի վայրերում վոչխարների կեսը վարակված ե բոռի թրթուրներով: Շատերը հիվանդ են լինում ամբողջ ամառը: Մյուսները մահանում են:

Հասուն վոչխարի բոռը կովի բոռից մի քիչ փոքր ճանճ ե՝ մոտ մի սանտիմետր յերկարությամբ: Ծածկված ե կարճ, սև ու փայլուն մազերով, կարծես մերկ լինի: Բոռի գլուխը փոքր ինչ լայն ե իրանից: Վորձը փոքր ե եզից: Հասուն վիճակում բոռերն ապրում են առանց սնվելու (նրանք նույնիսկ բերան չունեն): Իրանը վերևից չազանակա-մոխրագույն ե, սև կաթնագույն յերկարավուն մուգ գծերով: Ամբողջ միջին մասը խճողված ե սև բծերով: Փորը հինգ ողակից ե բաղկացած, բավական մեծ ե, թևերը թափանցիկ են և վերևից չեն ծածկում փորը: Նա բաց ե մնում, վորովհետև թևերը պինդ կպած են մարմնի կողերին, փորի յերկարությամբ: Փորի մեջ

գտնվում է մի մեծ, անկանոն ձևի ձվաբան,
վոր ւղված է ձվերով և կենդանի թրթուրներով:

Անձրեալին, սառը և քամի յեղանակներին
բոռերը չեն թռչում: Նրանք մեծ թվով հա-
վաքվում են Ժայռերի արանքները, փոսերում,
մարազների պատերին և այլն և անշարժ
մնում: Այնտեղ-կարելի չէ նրանց լավ վոչըն-
չացնել: Հասուն բոռերը զուգավորվում են,
վորից հետո եզերը դնում են իրենց ձագերը,
Հասուն բոռի կյանքը տևում է 25-30 օր:

Վոչխարի բոռի թրթուրը զարգացման

նկ. 5. Վոչխարաբոռի թրթուրը 8-րդ ստադիայում

յերեք չրջան է անցնում և ապրում է վոչխարի
մարմնի մեջ 9-10 ամիս: Եզ բոռը թրթուրները
նետում է վոչխարի քթածակերը, աչքերի
լորձաթաղանթը կամ վոչխարի բերանը (յեր-
բեմն պատահում է ուրիշ կենդանիների և
նույնիսկ մարդու հետ):

Թրթուրն իր զարգացման առաջին չրջա-
նում հետևյալ կազմությունն ունի: Նա շատ
լավ նկատելի չէ հասարակ աչքով. սպիտակա-

վուն է: Նրա մարմինը յերկարավուն է, ձվաձև
առջևից լայն է, յետևից՝ նեղ: Կազմված է
տասնեմեկ անդամից, վորոնք ունեն ողակաձև
գոտիկներ սուր փշերով: Թրթուրը բերնի
անցքի վերին մասում ունի յերկու զորեղ, կար-
ծըր, սուր մուգ գույնի կեռեր: Այսպես լավ զին
ված, չափազանց մանրիկ թրթուրներից եզը
նետում է մի ամբողջ խումբ վոչխարի պնչին
առանց նստելու, ուղղակի թռչելու միջոցին:

Թրթուրներն ընկնելով վոչխարի քթի խո-
ռոչները, սկսում են ավելի խոր գնալ, իրենց
փշերով և կեռերով ներս սողսովելով քթի լոր-
ձաթաղանթի մեջ: Նրանք ճանկելով խոռոչը,
ըոր և ցավ են առաջացնում: Վոչխարը քիթը
տորոտում է, գլուխը դես ու դեն դցում, բայց
վոչինչ չի ոգնում: Յեթե եզը մեծ քանակու-
թյամբ թրթուր է նետել, ապա վոչխարի քիթը
արնակալվում է: Տաք օրերին, յերբ բոռի
յերամները յերևան են գալիս հոտերի մոտ
վոչխարներն իսկույն իրար գլխի յեն հավաք-
վում: Նրանք կանգնում են անշարժ՝ գլուխը
դետնին պահած: Այդ մասամբ փրկում է բո-
ռից: Թրթուրները, ընկնելով քթի խոռոչը,
չարժվում են դեպի վեր ճակատի և կզակի
խոռոչները, պոչերի անցքերը: Այնտեղ նրանք
իրենց զարգացման առաջին չրջանից անցում
են յերկրորդը և հանգիստ ապրում ամբողջ
աշունն ու ձմեռը: Այդ չրջանում նրանք քիչ
են անհանգստացնում վոչխարներին, վորով-
հետև թույլ են սպառազինված: Նոանց քանա-
կը տարբեր է լինում:

Այսպէս, որինակ, Սալսկի գորակայանում կարակուլի մի վոչխարի գանգի գանաղան խոռոչներում գտան 22 թրթուր: Չնայած գանգի տուփը բաժանված է ճակատի խոռոչից միջնորմով, բայց և այնպէս թրթուրները ծակածով ելն են միջնորմը: Դրանցից յերկուսը գտնվում են ին ուղիղ թաղանթի մոտ:

Գարնանն ու ամռան սկզբին թրթուրները գտնվում են դարգացման յերրորդ շրջանում:

Նկ. 6. Վոչխարի բացված գանգը զարգացման 3-րդ ստադիայի թրթուրներով

Նրանք աստիճանաբար թողնում են վոչխարի գանգը, դուրս են գալիս պնչերից և ընկնում գետին:

Վոչխարները թրթուրների յերրորդ շրջանը կրում են չափազանց հիվանդագին կեր-

պով. անընդհատ փուշտում են: Քից խիտ հոսում է սկզբում հեղուկանման, ապա թափալի մածուցիկ նյութ: Պնչի շուրջը գոյանում են կլեպներ: Քի լորձաթաղանթը բորբոքվում է: Վոչխարները շնչառապառ են լինում, գլխապտույտ շարժումներ են անում, գլուխը վեր ու վար են անում, յերբեմն ջղա-

Նկ. 7. Յերկու կարակուլի վոչխար, բոսի բրբուրներից նվազած

ձգություններով ընկնում են գետին: Առաջ է գալիս կեղծ գլխապտույտ: Հովիվները չատ անգամ շփոթում են իսկական գլխապտույտի հետ և ասում են՝ «դեժուկե»: Հիվանդ վոչխարները նհարում են, հոտից հետ մնում, յերբեմն մահանում:

ԳՈՐԵՆ ԿԱՄ ԲՈՌԵՆ

Դա մի մեծ միջատ է, բոռից յերկու անգամ մեծ, սև, խոշոր գլխով: Մորեխի թրթուրները կենդանու որդանիլմի մեջ չեն ապրում: Հաճախ դորեխները նստում են ձիու և այլ

կենդանիների փորին, կողերին, ծծում են արյունը և թռչում: Հաճախ նրանց շփոթում են բոռի հետ: Շատերը կարծում են, թե գո-

Նկ. 8 Գործի

րեխն ու բոռը միևնույն բանն են: Գործիքը խիստ տարբերվում է բոռից, և դրանք իրար հետ չփոթել վոչ մի կերպ չի կարելի:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՅՔԱՐՆԷԼ ԲՈՌԻ ԴԵՄ

Վերև ասածներից յերևում է, վոր բոռը ամենից շատ վնաս հասցնում է խոշոր յեղջյուրավոր անասուններին և յեղջերուներին: Դրա համար ել գլխավորապես պետք է պայքարել խոշոր յեղջյուրավոր անասունների և յեղջերուների պարազիտների դեմ: Իհարկե, չպետք է մոռանալ նաև ձիերին ու վոչխարներին: Բոռը նրանց ել չի խնայում, բայց նրանց ավելի քիչ վնաս է պատճառում:

Կարելի չե՞ անհատապես կռվել բոռի դեմ:

Բոռի վերևի նկարագրությունից յերևում է, վոր թրթուրը պետք է իր զարգացման բոլոր շրջաններն անցկացնի կռվի որդանիդմում: Միայն այդ դեպքում կարող է գոյանալ կռվի վրա ձու դնող հասուն ճանճ-բոռ: Այստեղից հետևում է, վոր թրթուրը պետք է վոչնչացնել նրա զարգացման առաջին կամ հետագա շրջաններում: Այն ժամանակ բոռը չի կարող առաջ գալ, զարգանալ: Նրա ցեղը կվոչնչանա:

Այս չարիքից ազատվելու համար անհրաժեշտ է դործել կազմակերպված ձևով:

Խորհատնեսությունների և կոլտնտեսությունների համար ավելի հեշտ է կռվել բոռի դեմ, քան մենատնտեսներին:

Այստեղ անհրաժեշտ է ընդհանուր միջոցներ ձեռք առնել բոլոր անասունների համար: Այս բանը պետք է նկատի առնեն նաև մենատնտեսները և ամբողջ գյուղով, վողջ հասարակությամբ պայքար մղեն բոռի դեմ:

Յեթե միայն մեկ-յերկու անհատական տնտեսություններ վոչնչացնեն թրթուրներին իրենց կռվերից, իսկ մյուսները չուզենան, դրանից առանձին ոգուտ չի ստացվի և վոչ-վոք չի փրկվի բոռերից:

Հարևան կռվի թրթուրներից յեկած բոռերը կարող են ձու դնել նախրի բոլոր կռվերի վրա:

Յեթե մի գյուղում վոչնչացնեն բոռերին,

ապա հարեան գյուղերից բոռերի թռչելը դըժ-
վար է: Բոռերը հեռավոր տարածություն
չեն թռչում:

Յեթե բոռի դեմ պայքար մղվի ամբողջ
շրջանում, ապա յերկու-յերեք տարվա կանո-
նավոր աշխատանքից հետո կովերն իսպառ
կազատվեն բոռերից:

ԻՆՉՊԵՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼ ՊԱՅՔԱՐԸ

Մեր խորհրդատեսություններում և կոլտն-
տեսություններում պետք է կազմակերպել բոռի
դեմ պայքարն ուսումնասիրող խմբակներ:
Յեթե այդ խմբակները գործունյա լինեն,
կարող են բրոշյուրներից ու թերթիկներից
ողտվելով բոլոր կոլտնտեսականներին մաս-
նակից դարձնել այդ գործին: Այդ լավ նախա-
ձեռնություն է: Այդ գործում գլխավոր դեր
կատարելու յեն կանայք: Որոհողային իշխա-
նությունն ամեն իրավունք տվել է կանանց
թե՛ կոլտնտեսուհիները և թե՛ մենասնտեսու-
հիներն ամենից չափ են տեսնում կովերի այն
տառապանքները, վոր նրանց պատճառում են
բոռերը: Նրանք տեսնում են, թե ինչպես կովե-
րը հյուժվում են, պակասեցնում են կաթը,
հիվանդանում են բոռերից: Նրանք տեսնում են
իրենց կրած վնասները:

Դրա համար, կանայք, աշխատեցեք պատ-
գամավորական ժողովներում անպայման ընդ-

հանուր վորոշում կայացնել կովերը բոռերից
փրկելու մասին:

Գյուղի մյուս կազմակերպությունները՝
կոմյերիտական բջիջը, Պաշտ- ամիաքիմի բջի-
ջը, դպրոցը, պիոներական խմբակները կա-
ջակցեն բոռի դեմ մղվող պայքարին:

Բոռի դեմ պայքարի ուղին բարդ է և մեծ
ջանք է պահանջում: Բայց ուրիշ յեղք չկա:

ԿՈՎԻ ԲՈՌԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

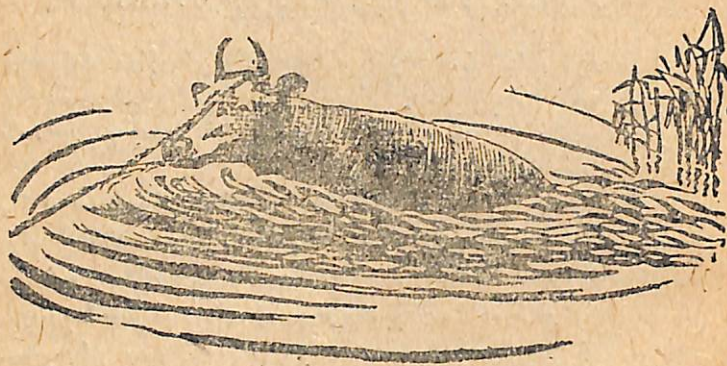
Բոռի դեմ կարելի յե կովել յեբկու կերպ:
Առաջինը՝ կանխել վարակումը, յերկրորդ
վոչնչացնել բոռի թրթուրը նրա զարգացման
վերջին աստիճանում:

Կանխել-նշանակում է ակտիվ կերպով մի-
ջամատել պարագիտի կյանքին: Այս ամեն մի
բժշկության հիմքն է կազմում: Ներկա դեպ-
քում պետք է այնպես աշխատել, վոր խանդար-
վի բոռի թրթուրի զարգացումը և նա չկարո-
ղանա ընկնել մարմնի մեջ:

Դրա համար դիմում են հետևյալ միջոց-
ներին:

Կովերին 3-4 որը մեկ անգամ լողացնում
են բոռի ամբողջ թռիչքի միջոցին, կամ 3-4
որը մեկ անգամ խողանակով և ջրով լվանում
են կովի վոտները, կողերը, փոքր, ազդրերը:
Կովի մազերի վրա ածած ձվերը ջուրը մաք-
րում, թափում է և չի թողնում թրթուրներին
զարգանալու և կաշու տակն անցնելու:

Գովերին լվանում են նաև խոզանակով,
ջրով և կանաչ սապոնով: Կանաչ սապոնը լու-
ծում է բոռի ձվի կեղևը: Նա չափազանց բարե-
բար ներդրածություն է ունենում, յեթե սապ-
ոնն կենդանու մարմնի այն մասերը, վորտեղ
եզը ձուլ յե դրել մազերին: Կանաչ սապոնը լու-
ծելով կեղևի, վոչնչացնում է այն թրթուրնե-
րը, վորոնք դեռ չեն կարողացել կովի կաշվի
տակ անցնել:

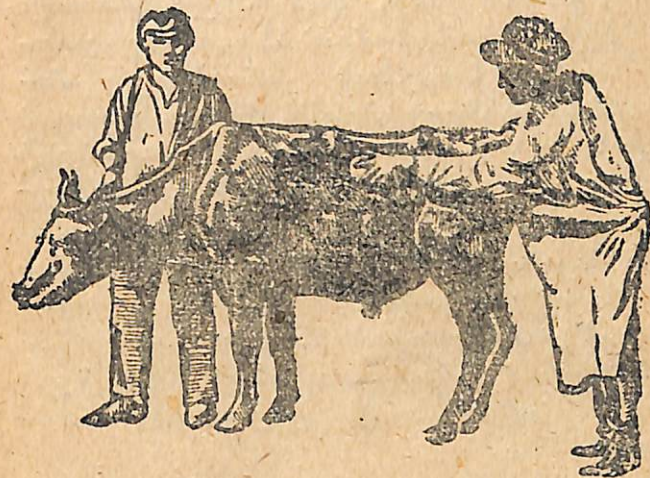
Նկ. 9. Կովի լողացելը

Վերցնում են կանաչ սապոնը և խոզանա-
կի ու ջրի միջոցով սապնում են կովի մազերը,
առանձնապես յետևի և առաջի վորտեղ, վոր-
տեղ սովորաբար բոռը ձուլ յե դնում, ապա
ազդերերը, վորն ու կողերը: Հետո սապոնը
մաքրում են ջրով և կենդանուն բաց թողնում:

Այս գործողությունը պետք է կրկնել

չորս-հինգ օրը մեկ անգամ քանի դեռ բոռերը
չարունակում են թռչել:

Բժշկել-նշանակում է վոչնչացնել թրթուր-
ներին ճեղքվածքներում, ուռուցքներում,
նրանց զարգացման չորբորդ և հինգերորդ
չրջաններում: Բոռի թրթուրները հեռացնելուց
ու վոչնչացնելուց հետո անասունը կազդուր-

Նկ. 10. Կովի լվամալը խոզանակով, գործածում են մախար շոր
յով կանաչ ոմառ.

վում է և ավելացնում է կաթը: Բացի սրանից,
թրթուրներից այլևս ճանճ-բոռեր չեն առաջա-
նում և ուրեմն չեն վարակում կովերին:

Նախքան վորևեք բժշկության անցնելը,
անհրաժեշտ է համապատասխան ձևով նախա-
պատրաստել կենդանուն, այսինքն՝ գտնել բո-

լոր ուռեցքները, իրենց չրջակա մազերը խուզել և ածիրել: Յեթե ուռեցքը թարախակալած է, պետք է թարախը հանել սեղմելով:

Թրթուրների մեքենական հեռացումը պետք է կատարել միաժամանակ ամբողջ նախիրում:

Ուռուցքը սղմում են յերկու ձեռքերի բութ մատով, ցուցամատով, կամ միջին մատով: Նախ միջին մատով սեղմում են ուռուցքի շուրջը, ապա հետզհետե մատները մոտեցնում են ուռեցքի բերնին, ինչպես մասսաժ անելիս: Պետք է աշխատել, վոր անցքի թրթուրը դուրս գա անմիջապես և վոչ ճխրված:

Այս յեղանակը՝ մատներով դուրս ճզմելը յերբեմն ավելի պակաս ոգտակար է լինում: Ուռուցքի շուրջը պատած թույլ ու նուրբ կաշին մատներով սղմելիս ծալծվում է, իսկ թրթուրը սահում անցնում է կաշու տակի հյուսվածքը:

Այս բանը նկատի առնելով, պետք է աշխատել մատներով և բռնիչով (պինցետով), այսինքն՝ նախ մատներով սեղմել ուռուցքի բոլորքը, յերբ ուռուցքի թափանցիկ մասում յերևա թրթուրը, բռնել պինցետի ծայրով և հեռացնել:

Դրանից հետո հանվում է ամբողջ թարախը: Ուռուցքին քսում են յող: Յերկու-յերեք օրից հետո ուռուցքը բոլորովին առողջանում է,

առանց վորևե բարդության: Այս յեղանակը լավ է նրանով, վոր թրթուրի հեռացումը կարելի յե կատարել նրա զարգացման սկզբնական շրջանում թույլ չտալով ուռեցքին մեծանալու և թարախակալելու: Սակայն պատահում է այն պես, վոր շատ դժվար է լինում թրթուրը հանել դեռ չհասունացած ուռուցքի նեղ անցքից: Այդ պիսի դեպքում կտրում են ուռիցքը, լայնաց-

Նկ. 11. Կովի բժշկումը ուռուցքներից

նում են նրա կտրվածքը և թրթուրն ազատ կերպով հեռացնում: Ուռիցքը կտրելու իրավունք ունի միայն անասնաբուժական աշխատակիցը: Այս ձևի աշխատանքների միջոցին անասուններին պետք է քննել ժամանակ առ ժամանակ, թեկուզ չարաթր մի անգամ, վորպեսզի թրթուրները հեռացվեն բոլոր բաց ուռիցքներից:

լամ և ներգործում ծխախոտի փոշու կրա-
խառն եքստրակտը (մզվածքը): Դրա համար
վերցնում են մի լիտր ջուր, մեջը լուծում են
100 գր. չհանգած կիր, հետո ավելացնում են
440 գրամ ծխախոտի փոշի: Դրանք խառնում
են և թողնում մի ամբողջ օր, վոր հոտի: Այ-
նուհետև խառնուրդն անց են կացնում մարլով
կամ քաթանի կտորով: Խառնուրդը սրսկում են

Նկ 12. Բռնիչ-պիմցնա՝ քրքուրը հետացնելու համար.

Թրթուրակալած բոլոր ուռեցքների մեջ չպրի-
ցով, յեղդանով կամ փոքրիկ սրսկիչով (սպրին-
ցովիկա): Սրսկիչի ծայրը պետք է շատ նեղ լինի,
վորպեսզի մանի ուռիցքի բերանը: Սրսկել այն-
քան, վորքան կարող է տանել ուռիցքը: Մի
օրից հետո նույն քանը կրկնել: Յեթե հարկա-
վոր լինի, պետք է նաև յերրորդ անգամ կատա-
րել: Յերեք անգամից հետո Թրթուրները
100 տոկոսով վոջնչանում են:

Թե որդանիղմի և թե կաշվի համար դեղը
անմասն է: Ուռիցքները հետո առողջանում են,
առանց թարախակալելու: Ծխախոտի փոշի կա-
րելի յե ձեռք բերել ամեն գործարանում կամ
ամբողջական Թուրքներ փոշի դարձնելով:

Թրթուրները վոջնչացնելու համար շատ

լամ միջոց է դադարիներ: Նա պատրաստված է
այսպես. պետք է վերցնել 50 գրամ նավթ (սպի-
տակ) և 50 գրամ բենզին և խառնել իրար: Գոր-
ծածել ճիշտ այնպես, ինչպես ծխախոտի փոշու
եքստրակտը: Սրսկումը կատարել յերեք ան-
գամ:

Բոռի Թրթուրների վրա սպանիչ ներգոր-
ծություն է ունենում չորսըլորային ածխածինը:
Դա կարելի յե ձեռք բերել դեղատներում. գոր-
ծածվում է ճիշտ այնպես, ինչպես ծխախոտի
փոշու եքստրակտը, այսինքն՝ յեղդանով, սրբս
կիչով կամ առանց ասեղի չպրիցցով: Մայրը
մտցնում են ուռիցքի անցքը և սրսկում: Այս
գործը պետք է յերեք անգամ կատարել միև-
նույն ուռիցքի մեջ: Սատկացրած Թրթուրներին
կարելի յե չհեռացնել, վորովհետև ուռիցքի
թափանալուն նրանք չեն խանգարում:

Բոռի դեմ պայքարելու լավ միջոց է նաև
ծծմբաածխածինը: Դա շատ հեշտ կարելի յե
ճարել ՌՖՎ-ի հենակետներում. սակայն, պետք
է նկատի ունենալ, վոր ծծմբաածխածինը խիստ
Թունավոր դեղ է: Ծծմբաածխածինի գոլորշին
վնասակար ազդեցություն է ունենում աչքա-
տողների առողջության վրա և չպրիցցով, սրբս-
կիչով ու յեղդանով բազմաթիվ անասունների
վրա աչխատողները պետք է անպայման ունե-
նան դիմակներ:

Ծծմբաածխածին գործածման տեխնիկան
նույնն է, ինչ չորսըլորային ածխածինը:

Բոռի դեմ պայքարելու հետևյալ մեթոդը

առիցքների մեջ Ֆենուլի յուղ քսելն է: Ֆենուլի յուղը պատրաստում են ճարպերից (լավագույնը խողի ճարպն է) 5 տոկոսային խտացրած Ֆենուլի մեջ: Քսուկ պատրաստելու համար վերցնում են կարբոլյան թթվուտի բյուրեղներ, խառնում են ճարպի հետ և սանդղով հարում:

Քսուկը վերցնում են փոքրիկ թիակով, դնում են ուռիցքի բերնին մի սխեռի մեծությամբ և վրան հարում: Բացի դրանից, ուռեցքի բերնին թողնում են ելի մի քիչ, այն հաշվով, վոր ծծվի մեջը: Յերկու օրից հետո պետք է անասունին քննել: Յեթե գտնվեն կենդանի թրթուրներ, պետք է նորից քսել:

ՁԻՆՐԻ ԲԺՇԿՈՒՄԸ ԲՈՌՆՐԻՑ

Թրթուրների վարակումից ազատելու ամենալավագույն միջոցն այն է, վոր ձիերը մաքրվեն բոռերի թռչելու ամբողջ ժամանակամիջոցում: 2-3 օրը մի անգամ ձիերին պետք է մաքրել խողանակով, հեռացնելով մազերին կպած բոռի ձվերը: Այդ դեպքում առանձնապես ուշադրությույն պետք է դարձնել վոտքերի վրա, ծնկների շուրջը, կողերին, ուսերին և այն բոլոր տեղերին վորտեղ բոռը ձույն դնում:

Պարզ է, վոր այսպիսով ձիերն այլևս չեն վարակվի: Ստամոքսում ել չեն յերևա մեծ թրթուրները, հետևաբար և չեն լինի հասուն ճանճեր: Լավ է, յեթե ձիերին բժշկեն աշնանը կամ ձմրան սղկրին: Այդ ժամանակ ստամոքսից

հեռացնելով թրթուրներին, կարելի յե վստաջ լինել, վոր այլևս թրթուրը չի ընկնի ստամոքսը մինչև հետևյալ ամառը: Լավ միջոց է նաև կապուսներով ծծմբաածխածինը: Ծծմբաածխածնից հետո տալ լուծողական: Այս բժշկությունը չափազանց լուրջ և բարդ միջոց է: Այս միջոցը գյուղացիք իրենք չպետք է գործադրեն: Այդ նպատակով պետք է դիմել անասնաբուծին կամ անասնաբուժակին: Այնտեղ դեղ կտան և կբացատրեն, թե ինչպես գործածել, վոր ձիերն ազատվեն անկոչ հյուրերից:

ՎՈՋԽԱՐՆԵՐԻ ԲԺՇԿՈՒՄԸ

Վոջխարի բոռն ապրում է վոջխարի գանգի խոռոչներում: Ուստի նրա դեմ պայքարելը չսփառանց դժվար է և պակաս արդյունավետ: Վորպեսզի բոռի եղերը ձու չդնեն վոջխարների պնչերին, վոջխարի դնչին ու չրթունքներին՝ կուպր են քսում: Կուպրի հոտը հեռու յե վանում բոռերին: Այս բանը կարելի յե կատարել նաև հասարակ ձևով: Արոտատեղերում դնում են գերաններ կամ հաստ տախտակներ: Նրանց մակերեսին 5-6 դյում իրարից հեռու անցքեր են փորում: Ամառն այդ անցքերի պատերին յերբման աղ են ածում, նախորոք անցքերի յեղրերին քսելով հեղուկ կուպր: Վոջխարները չարչարվում են աղը լիզելու և ամբողջ դունչը կպրոտում են: Կարելի յե վոջխարի բոռերի դեմ պայքարել նաև այլ յեղանակով: Հայտնի յե,

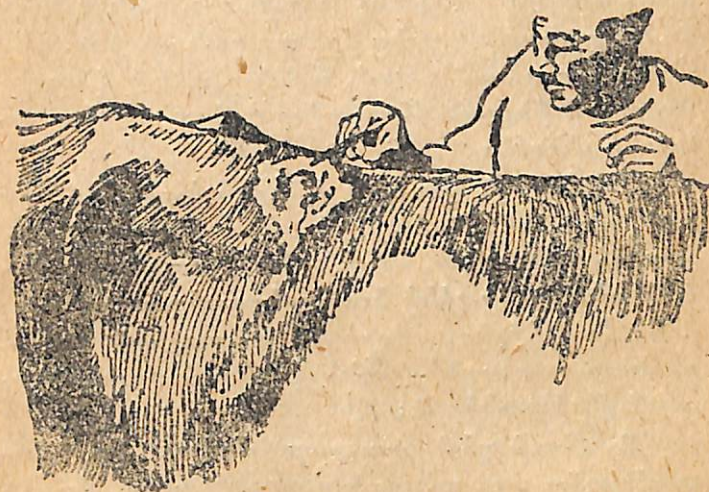
վոր վոչխարի բոռերը չեն թռչում անձրև, մա-
ռախլապատ և քամի յեղանակներին, ինչպես
նաև առավոտներն ու յերեկոները: Նրանք ի-
րենց համար գտնում են մի խաղաղ անկյուն՝
ձորերում, քարերի վրա, դատարկ մարագնե-
րում, ցանկապատներին և այլ տեղերում: Հա-
վաքվում են ահագին կույտերով և անչարժ նրս
տում: Այնտեղ կարելի չե նրանց բռնել ձեռքե-
րով: Ուսումնասիրելով նրանց մշտական տեղե-
րը, կարելի չե մեծ քանակությամբ վոչնչաց-
նել: Այս գործին կարող են աջակցել նաև պա-
տանի-բնագետ աշակերտները: Քամի ուրերին
արտատեղերում կարելի չե տախտակի վահան-
ներ տնկել: Բոռերը նստում են արևի կամ քա-
մու հակառակ կողմը: Այնտեղ նույնպես կարելի
չե մեծ քանակությամբ վոչնչացնել:

ԻՆՉՊԵՍ ԶՊԵՏՔ Ե ՊԱՅՔԱՐԵՆ ԲՈՌԻ ԴԵՄ

Վաղուց ժողովրդի մեջ տիրում ե այն «հե-
քիմական» հավատալիքը, թե հարկավոր ե հա-
ճախ կուպր քսել կովի մեջքին ու կողերին: Այն
ժամանակ բոռերը չեն մոտենա կենդանիներին
և ձու չեն դնի: Կովերն այլևս խոցեր չեն
ունենա: Դուք արդեն գիտեք, վոր բոռի եզր
նստում և ձու չե դնում վոչ թե մեջքին և կո-
ղերին, այլ վոտներին, ազդրերին ու փորին:
Այնպես վոր «հեքիմական» միջոցը բոլորովին
չի ազատում վարակումից, և միայն փչաց-
նում ե կաշին: Բացի դրանից, առատ քսելուց

կովերը չեն կազդուրվում, իսկ մատղաշները
լավ չեն մեծանում:

Դործ են ածում նաև պղնձի արջասպի
հագեցած լուծույթ, սրսկելով ուռուցքների
մեջ: Դրանից կաշին և նրա հյուսվածքը խիստ
բորբոքվում են: Առաջ ե գալիս մի մեծ թա-
րախավերք: Յեվ հետևանքն այն ե լինում,

Նկ. 13. Արջասպի բժշկելը.

վոր անասնաբուժը հարկ ե զգում բժշկել անա-
սուններին:

Պետք ե հեռու մնալ և չոգտվել զանազան
հեքիմական ու պառավական խորհուրդներից:
Պետք ե բժշկել այնպես, ինչպես թելադրում
ե գիտությունը, ինչպես ցույց են տալիս անաս-
նաբուժական կայանում:

Խորհրդային իշխանությունն ու պրոֆ-
միլությունները մեր կուսակցության ղեկա-
վարությամբ մի շարք միջոցներ գործա-
դրեցին բարձրացնելու հովիվների կուլտուրա-
կան մակարդակը, լայնացնելու նրանց իրա-
վունքը, վերացնելու անգրագիտությունը նը-
րանց միջից: Ամեն ինչ արված է, վորպեսզի
հովիվը, նախրապանը իրենց զգան քաղաքացի:
Այս բանը գիտակցելով, ամեն մի հովիվ պար-
տավոր է ինչքան հնարավոր է հոգ տանել ա-
նասնի մասին:

1. Հովիվ, դու վոչ միայն պետք է հիշես
այն, վոր անհրաժեշտ է ժամանակին ջուր,
կեր տալ անասնին, ալյու այն, վորը քեզ վստա-
հած անասունը լինի կատարելապես առողջ:

2. Լավ հիշիր, վոր ամեն դարնան անա-
սունը արոտ տանելիս հարկավոր է վոչնչացնել
բոռի թրթուրներին:

3. Բոռի դեմ պայքար մղելու կարելի-
ությունը դու պետք է ընդունել տաս խորհ-
տնտեսությունների, կուլտնտեսությունների և
առհասարակ գյուղացիների ընդհանուր ժո-
ղովներում:

4. Իմացիր, վոր վոչնչացնելով բոռերին
դու դրանով ստեղծում ես քո գործի համար
հանգիստ միջավայր: Կովերը չեն փախչի քե-
զանից:

5. Առողջ կովը բարձրացնում է խորհտը-

տնտեսությունների և կուլտնտեսությունների
բարեկեցությունը:

ԲՈՒՆՐԻ ԴԵՄ ՊԱՅԳԱՐԻՐ ԿՈԼԵԿՏԻՎՈՐՆԵՆ

Վոչ մի բոռ չի կարող առաջանալ, յեթե
նա իր ուղին չի անցել կենդանու մարմնի մեջ:
Նշանակում է՝ յեթե վոչնչացնենք թրթուրը
վորևե կենդանու վրա, ապա նա կհանդիսանա
բոռային աղետ տարածողը: Բոռերի դեմ պայ-
քարը հաջող կլինի այն դեպքում, յերբ աշխա-
տենք միահամուռ ուժերով:

Խոշոր կուլեկտիվ տնտեսությունների
կամ խոշոր խորհտնտեսության մեջ, վորտեղ
կան անասուններին հսկող հատուկ մարդիկ,
հեշտ է իրացնել բոռի դեմ մղվող պայքարի
բոլոր միջոցները:

Յեվ մենք կոչ ենք անում բոլոր կուլտնտե-
սություններին, բոլոր խորհտնտեսություն-
ներին, կազմակերպել բոռի դեմ պայքարելու
գործը, վոչնչացնել բոռերին մեր գյուղատն-
տեսության սոցիալիստական սեկտորում և
դրանով որինակ դառնալ անհատական տնտե-
սություններին:

Հ Ր Ա Հ Ա Ն Գ

խոշոր յեղջյուրավոր անասնի կաշու բոռի դեմ պայքարելու վերաբերյալ

Կաշու բոռը՝ խոշոր յեղջյուրավոր անասնի խկակալն պարագիտն է։ Բոռի եզր մոտ 500 ձույն դնում, գլխավորապես անասնի վոտների պճեղի մոտ կամ ծնկան շուրջը։ Ձվից յեղած թրթուրները խցկվում են կաշվի մեջ, անցնում են վորկորի պատերը, հետո միացնող հյուսվածքներով մտնում են կաշվի տակ և առաջ բերում մաշկի միացնող հյուսվածքների բորբոքում՝ ուռուցքներով և ցավերով։

Մեջքի վրա առաջ է գալիս ուռեցք։ Մի առժամանակից հետո ուռուցքի մաշկը բացվում է, անցք է դուրսնում, վորից հասունացած թրթուրի ընկներուց հետագայում դուրս է թռչում հասուն բոռը։ Թրթուրի ընկներուց հետո կաշվի վրա մնում է վնասված տեղը պնդացած կամ ճեղքված։

ԲՈՌԸ ԽԻՍՏ ԻԶԵՑՆՈՒՄ Ե ԿԱՇՈՒ ՎՈՐԱ-
ԿԸ ՊԱԿԱՍԵՑՆՈՒՄ ԿԱԹԸ ԻՆԶՊԵՍ ՆԱՅԵՎ
ԱՆԴՐԱԴԱՌՆՈՒՄ Ե ՄՍԱՑՈՒ ԱՆԱՄՆԻ ՎՐԱ

ԿԱՇՈՒ ԲՈՌԻ ԴԵՄ ՊԱՅԳԱՐԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

1. Կաշու բոռի դեմ պայքարելու ամենալավ միջոցն է՝ վոչնչացնել արդեն իսկ առաջացած թրթուրներն անասնի որգանիզմի մեջ

գարնանամսին դաշտ ֆշելուց առաջ կամ սկզբին։

2. Բոռի դեմ պայքարելու ժամկետները և՛ Ս. Հ. Մ. տարբեր շրջաններում տարբեր են։ Միջին Ասիայում և Անդրկովկասում թրթուրների վոչնչացումը կատարվում է ապրիլի վերջից մինչև հունիսի վերջը։ Միության միջին գոտում՝ ապրիլի սկզբին, հունիսին։ Հյուսիսային շրջաններում՝ ապրիլի վերջին, հուլիսի սկզբին։

3. Թրթուրների վոչնչացումը հետապնդում է յերկու նպատակ. նախ՝ բոռի թրթուրի հեռացումից կամ մահանալուց հետո խիստ վարակված և նվազած կենդանին արագ կազդուրվում է, ավելանում է քաշով, շատացնում կաթը. յերկրորդ՝ ինչպես արդեն ասացինք, վոչնչացրած թրթուրներից չեն կարող դուրսնալ հասուն ճանճեր և այլևս չեն վարակի անասուններին։ Հետևաբար, հասուն թրթուրների դեմ պայքարելը վոչ միայն բուժիչ միջոց է, այլև կանխում է (պրաֆիլակտիկա) անասունների հետագա վարակումը։

4. Կաշու բոռի թրթուրների վոչնչացման լավագույն միջոցներն են. ա.) սրկել մեղվածքների մեջ չորսփյուրային ածխածին կամ ծծմբածխածին. բ) ֆեյլ մեղֆավածքներից ֆենոլի յուղ և յոդաֆորմ. գ) ձեռքով դուրս ֆաշել և վոչնչացնել։

Հիշած միջոցներից ամեն մեկի կանոնավոր

կիրառումով կարելի յե բոլի թրթուրները 100⁰/6-ով վոչնչացնել:

5. Պայքարի բոլոր այս յեղանակների դործադրման զեպքում պետք է նախապատ-
րաստել կենդանուն համապատասխան ձևով,
այսինքն՝ գտնել բոլոր անցքերը և նրանց չուր-
ջը խուզել մազերը, խոցից հանել թարախը
յեթե այդպիսին շատ-շատ է:

6. Թրթուրները վոչնչացնելս, յեթե վոր
ևե բարդություն առաջանա (ուռուցք, թա-
րախակալում) պետք է դիմել տնտեսության
անասնաբուժին կամ մոտակա անասնաբուժա-
կան կայան:

ՉՈՐՄՔԼՈՐԱՅԻՆ ԱԾԽԱԾԻՆ ԿԱՄ ԾԾՄԲԱԾ- ԽԱԾԻՆ ՍՐՍԿԵԼԸ

7. Թրթրակալած խոցի մեջ չորսըրորային
ածխածին կամ ծծմբաածխածին սրսկելը կա-
տարում են սրսկիչով (չալից) կամ փոքրիկ
յեղդանով:

8. Սրսկիչի կամ յեղդանի ծայրը մոտեց-
վում է խոցի բերնին, մեջն է ածվում 0,5-1,5
քռ. սմ. նյութ, նայած խոցի մեծության:

9. Սովորաբար, յեթե խոցերը նախորոք
լավ մշակված են, սրսկումը կատարվում է շատ
արագ առանց դանդաղելու: Մի որից հետո
անհրաժեշտ է սրսկումը կրկնել, փորովհետև
մի անգամով շատ դժվար է բոլոր թրթուրները
մինչև վերջինը վոչնչացնել: Իհարկե, կրկնա-

կի պետք է աշխատել այն թրթուրների վրա,
վորոնք դեռ կենդանի յեն մնացել:

10. Չորսըրորային ածխածինը կամ ծծմբա-
ածխածինն իբրև զորոշխացող նյութեր, պետք
է պահել փոքր ապակե կամ յերկաթե տուփե-
րում՝ լավ հարմարեցրած խցանով կամ խու-
փով:

11. Ծծմբաածխածինն իբրև թունավոր
նյութ, դործածելիս անհրաժեշտ է ոգտվել
հակազաղային դիմակով:

Ծխել ծծմբաածխածնի մոտ, իբրև դյու-
րավառ նյութի, չի կարելի: Ծծմբաածխածին
կարելի յե դործածել միայն քիչ խոցեր լինելու
դեպքում (վոչ ավել, քան 5):

ՖԵՆՈԼԻ ՔՍՈՒԿ ԿԱՄ ՅՈՂԱՖՈՐՄ ՔՍԵԼԸ

12. Ֆենոլի քսուկը պատրաստվում է վա-
դորոք: Վերցնում են մաքուր ֆենոլի կամ
բյուրեղացած կարբոլի թթվուտի մի մասը և
վորեե յուղի կամ վազելինի 9 մասը: Շաղա-
խումը կատարվում է տաքացնելով:

Յողաֆորմի քսուկը պատրաստվում է
այսպես. վերցնում են մի մասը յողաֆորմ և
չորս մասը՝ վազելին:

13. Մի կտոր քսուկ (սիսեռի մեծու-
թյամբ) և մոտ 1 գրամ ծանրությամբ դրվում է
խոցի բերանին, ապա մետաղե կամ փայտե
թիակով ներս է տարվում: Քսելուց հետո բեր-

նին թողնվում է մի փոքր կտոր քսուկ, վոր-
պեսպի հետզհետե ծծվի ճեղքվածքի մեջ:

Յեթե թրթուրների մի մասը դեռ կենդանի
յե մնացել, յերկու որից հետո նորից պետք է
կրկնել քսումը: Յողաֆորմի քսուկը կարելի
յե գործածել միայն վոչ մասացու անասունների
վրա:

14. Քանի վոր քսուկի բաղկացուցիչ տար-
րերը խիստ գոլոշիացող են, քսուկները պետք
է պահել լավ փակվող լայնարերան ապակե
կամ թիթեղե անոթներում, վորոնց կախարիչ-
ները պետք է լավ հպվեն և միևնույն ժամա-
նակ հեշտ բացվեն:

ԹՐԹՈՒՐՆԵՐԸ ՁԵՌՔՈՎ ԴՈՒՐՍ ՎԱՆԵԼՆ ՈՒ ՎՈՉՆՉԱՑՆԵԼԸ

15. Ձեռքով ճզմելը թեև կաշու բոռի թրթ-
ուրները վոչնչացնելու հասարակ և մատչելի
յեղանակն է, բայց այնքան աշխատանք պա-
հանջող, վոր կարելի յե հանձնարարել միայն
այն դեպքում, յերբ տնտեսությունը հիշած
քիմիական նյութերից և վոչ մեկը չունի իր
ձեռքի տակ:

16. Ձեռքով դուրս վանելը պետք է կատա-
րել այն ժամանակ, յերբ խոցերն արդեն բավա-
կան լայն անցք ունեն: Վորովհետև ուռուցք-
ները հասունանում են վոչ միաժամանակ, ոտրա
այդ պետք է կատարել առաջին խոցը բաց-
վելուց մինչև վերջին թրթուրը պարբերաբար,

ուռուցքների առաջանալու հետ զուգընթաց:
Դրա համար անհրաժեշտ է պարբերաբար նայել
անասնին, վոչ պակաս քան հինգ որը մի ան-
գամ, ալելի համար է կեսօրվա կթից հետո,
յերբ անասունն ախոռումն է: Նայելիս բոլոր
այն խոցերը, վորոնք լայն անցք ունեն (անցքից
պետք է յերևան թրթուրի շնչանցքերը յերկու
սև բծերով), անհրաժեշտ է համապատասխան
ձևով մշակել, այսինքն՝ հեռացնել թարախը,
մաքրել անցքը և այնուհետև միայն հեռացնել
թրթուրները:

17. Թրթուրը դուրս հանելու համար բուխ
և ցուցամատով բռնում են ուռուցքը և աստի-
ճանարար, կարծես մասաժ անելով, մատները
մոտեցնում են անցքին և այս շարժումով թրթ-
ուրը հանում դուրս: Բռնում են մատներով
կամ կեռ պինդետով և ճխլում կամ հավաքում
ֆորմալին կամ մաքուր նավթ լցրած չշերը:

18. Թրթուրը հեռացնելուց հետո հեռաց-
վում է խոցի մեջ մնացած թարախը, իսկ անց-
քին քսում են յող կամ մի ուրիշ հականեխիչ
նյութ:

19. Ձեռքով դուրս վանումը պետք է կա-
տարել շատ զգուշ, վորպեսպի թրթուրը չճխլու-
վի խոցի մեջ: Համարյա բոլոր այն դեպքերում,
յերբ անփութ զործ կատարելու շնորհիվ թրթ-
ուրները ճխլվում են խոցի մեջ, դրանց փե-
ղըն առաջ են դալիս մեծ, ուշ բուժվող թարա-
խակալած ուռուցքները, վորոնք խիստ քայքա-
յում են անասուններին:

ՊԱՅԳԱՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԿԱՇՈՒ
ԲՈՌԻ ԴԵՄ

20. Գյուղատնտեսության սոցիալիստական սեկտորում բոռի դեմ պայքար մղելու բոլոր միջոցառումներն իրացնում են բրիգադը՝ կազմված մի բրիգադիւրից, վորին յենթարկվում են մեկ կամ մի քանի խումբ, նայած խնամելի տնտեսությունների և անասունների քանակին:

Ամեն մի խումբ իր հերթին բաղկացած է մի ավագ բանվորից և 1-3 ոժանդակ բանվորներից:

21. Բրիգադիւրը հանդիսանում է անասնապահության վնասատուների (արտաքին պարազիտների) դեմ պայքար մղող հատուկ պատրաստություն ունեցող սանիտար-բրիգադիւրը:

22. Բրիգադիւրը. միանձնյա ղեկավարման կարգով պատասխանատու յե բրիգադայի աշխատանքի համար: Նա կատարում է անասունների սկզբնական հետազոտումը՝ վարակվածությունը պարզելու համար, կազմում է պայքարի միջոցառումների պլան, համաձայնեցնում այն տնտեսության վարչության հետ, հոգ է տանում թույնների հայթայթման և բրիգադները բանուժով ապահովելու մասին, խմբերին առաջադրություններ, հրահանգներ և տալիս, վերահսկում է նրանց աշխատանքն և կազմում է տեղեկագրեր կատարած աշխատանքի մասին:

23. Ավագ բանվորը. նախապես է, ախտապանը կամ հովիվը, վոր բրիգադիւրի դեկավարությամբ գրույցների և գործնական աշխատանքների միջոցով անցնում է կաշու բորի դեմ պայքարելու բոլոր յեղանակները:

24. Ավագ բանվորն է անմիջորեն կատարում թրթուրների վոչնչացումը: Նա յե նայում անասուններին, նախապատրաստում խոցերը մշակման համար, նա յե կատարում սրտկումը, չփումը կամ ձեռքով վանումը և բոռի թրթուրների վոչնչացումը:

25. Ոժանդակ բանվորները. հատուկ պատրաստություն չեն պահանջում: Նրանց պարտականությունն է միայն անասունները քշել փարախը, պահպանել այնտեղ կամ գոմում:

26. Բոլոր դեպքերում ընդանուր հսկողությունը ձեռք առած միջոցառումների նկատմամբ իրադործում է տնտեսության ավագ անասնաբուժ կամ շրջանային անասնաբուժական տեսուչը:

27. Կաշու բորի թրթուրների վոչնչացման աշխատանքների պրոցեսը բաղկացած է հետևյալ մոմենտներից. ա) անասունների սկզբնական հետազոտումը՝ վարակվածությունը պարզելու համար, բ) աշխատանքի նախապատրաստությունը, գ) քրքուրների վոչնչացումը, դ) աշխատանքի հաշվառքը:

28. Անասունների նախնական հետազոտում

մը, վարակվածությունը պարզելու համար, կատարում ե բրիգադիրը: Դրա համար նա աշխատանքից առաջ չըջում ե իր սպասարկելի տերիտորիայի բոլոր տնտեսություններն ու անասնախմբերն և հաշվի յե առնում ամեն մի անասնախմբի վարակվածության տոկոսն ու չսփր: Այդ նպատակով նա մեկ առ մեկ նայում ե տարբեր հասակի, տեսակի և ցեղի վոչ պակաս, քան 50 անասուն:

29. Թրթրակալած խոցերն ամենից առաջ պատահում են անասնի մեջքին, ավելի քիչ՝ վզին, կողերին և գավակին: Թեև պայքարի մոմենտին շատ հեշտ ե նրանց նկատել աչքով, բայց և այնպես հաշվի առնելիս պետք ե շոշափել անասնի մարմինը, ձեռքը քսել մեջքին և հաշիվը կատարել տնտղելով: Յերբեմն բոռի խոցը կարելի յե չփոթել հասարակ ուռիցքի և Թարախակալած բշտիկի հետ. կասկածելի դեպքում պետք ե ուշի ուշով տնտղել մատնեքով, յեթե ներսում զգացվում ե ձվածիր մարմին, վոր սեղմելիս դես ու դեն ե ընկնում՝ ապա դա բոռի Թրթուրն ե: Թարախակալած բշտիկները կամ ուռուցքները լինում են կամ փափուկ, կամ ամբողջապես պինդ:

Նայելիս պետք ե հաշվել՝ քանի կով, յեղ, հորթ և յերինջ ունի տնտեսությունը, քանիսն են վարակված դրանցից և քանիսի վրա նկատվել էյին բոռի խոցեր:

30. Այսպիսով, տեղեկություն ունենա-

յով ամեն մի տնտեսության կամ անասնախմբի մասին, բրիգադիրը պարզում ե, թե ինչքան թույն և գործիքներ են հարկավոր և բաշխում ե բանուժը: Աշխատանքների ոպերատիվ պլան կազմելը հենց Թրթուրների վոչնչացման նախապատրաստական աշխատանքն ե:

31. Թույնի ու բանուժի կարիքը պարզված ե: Անհրաժեշտ ե բաշխել բանուժը: Պետք ե հիշել, վոր շատ դեպքում մեկ կամ յերկու որից անց անհրաժեշտ ե կրկնել այն Թրթուրների մշակումը վորոնք դեռ կենդանի յեն մնացել, իսկ 15-20 որից. հետո մի անգամ ել, վորովհետև Թրթուրների մի մասը կարող ե կաշվի տակից ուշ դուրս գալ և խուսափել բուժումից: Իհարկե, այդ կրկնվող բուժման պետք և նախորդի բրիգադիրների կատարած հետադոտությունը:

32. Այսպես, բոլոր չըջաններն ու անասնախմբերը բաժանվում են խմբերի միջև, և յուրաքանչյուր խմբին տրվում ե արտադրական առաջադրություն և անհրաժեշտ սարքավորում:

Խմբերի սարքավորումը բաղկացած ե.

1. Թունավոր նյութերով լեցուն ապակե անոթներից և յերկաթե տուփերից.

2. Սրակիչներից, յուղղանից, չպագիլններից կամ փայտե թիակներից (կարելի յե ամեն մի խմբին տալ զրհհատ տեղում փայտե թիակներ չինելու համար):

3. Կեռ պինցեաներից, մկրատներից և կտրոցներից (սկալպել) :

4. Դեզինֆեկցիայնող նյութերով շէնքից (բորակային թթվուտի լուծույթ՝ մանգանի թթու կալիինի 0,5 լուծույթ և այլն) :

5. Խալաթներից՝ խմբի անդամների քանակի համեմատ :

6. Սրբիչներից և սապոնից :

Արտադրական ստաջադրությունն ստացած խումբը գալիս է տնտեսութեան (խորհրդատեսութեան բաժանմունք, անասնախումբ) և անցնում աշխատանքի :

Անասուններին ախոռի մէջ պահելիս բուժումը պետք է հարմարեցնել այն ժամանակին, յերբ անասունը կերի վրայ յի : Բուժում են չարք առ չարք, ընդվորում ավագ բանվորը նայում է անասուններին, Վաշու բոռի թրթուրներն է հայտարարում, նախապատրաստում է խոցերը և անցնում թրթուրների վոչնչացման—նախ մի կողից, ապա՝ մյուս : Ոժանդակ բանվորն անցնում է դրսի կողմը և բռնում կենդանուն : Յեթե անասունը շատ է անհանգըստանում, դործադրում են հետեյալ մեթոդը աջ կամ ձախ ձեռքի ցուցամատով և բութ մատով բռնում են պնչերը և դունչը մի կողմ շուռ տալիս :

Անասուններին արոտատեղում մշակելիս անհրաժեշտ է ունենալ մեծ թվով բանվորներ, վորովհետեւ անասուններին պետք է քշել փա-

բախը և այնտեղ բռնել : Այս դեպքում անասնին մեկը մյուսի յետքից թողնում են փառախը : Ավագ բանվորը նայում է նրանց և, թրթուրներ հայտարարելով, մշակում է : Փարախում անասնին հեշտութեամբ կարելի չէ պահել թողով՝ յեղջուրները կապելով փառախի սյուններից մեկն ու մեկին :

Ավագ բանվորն աշխատանքը վերջացնելով, հաշվի յե առնում, թե վորքան անասուն է բուժված, հաշվի յե առնում ամեն մի բանվորի կատարած աշխատանքի վորակը և այլն : Բրիգադիքը պարբերաբար ստուգում է հաշվառային նյութերը և խմբի աշխատանքի վորակը՝ ներկա գտնվելով աշխատանքներին և աշխատանքներից հետո հետազոտելով անասուններին :

Կաշու բոռի թրթուրները ձեռքով հանելիս կարելի չէ հաշվառման նպատակով թրթուրները հավաքել Փորմալին լցրած շէնքը կամ բանկաները, իսկ հետո, հաշվելով դրանք, համեմատել հետազոտութեան հետեանքի հետ պարզելու, թե արդյոք բոլոր թրթուրները վոչնչացված են, թե վոչ :

Հաստատեց Խ.Ս.Հ.Մ. Խողժողկոմատի անասնաբուժական սեկտորի պետ ԲԵԼՆԵԿԻՆ :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	ԵԶ
Հեղինակի կողմից	3
Ինչ պե՞տք է գիտենալ բոռի մասին	5
Բոռը պատրաստ է լույս աշխարհ գալու	7
Հասուն բոռը	10
Պարագիծի թրթուրը կենդանու մարմնում	13
Կովի բոռի վնասը	17
Ձիու բոռը	20
Վոչխարների բոռը	23
Գործիս կամ բոռեխ	27
Իչպես պայֆարել բոռի դեմ	28
Իչպես կազմակերպել պայֆարը	30
Կովի բոռի դեմ պայֆարելու միջոցները	31
Ձիերի բժեկումը բոռերից	38
Վոչխարների բժեկումը	39
Ինչպես չպե՞տք է պայֆարել բոռի դեմ	40
Հրահանգ հովիհներին	42
Բոռերի դեմ պայֆարի կոլեկցիփորեն	43
Հրահանգ	44

Բարձր. Ա. ՍՏԱՐԱՆՑՅԱՆ
Յերեն, Գեորգիայի Տպարան

Պատ. 679. Գլավիա 8092(բ) հր.2520. Տիբաթ 2000

Հանձնված և արտադրված 10 մարտի, 1933
Ստորադրված և ապադրվել 2 ապրիլի 1933

<< Ազգային գրադարան

NL0267910

8 449

Գիճը 50 Կ.

with
Sp 2

